

درس تفسیر استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

موضوع کلی: سوره بقره

تاریخ: ۲۶ آبان ۱۴۰۴

مصادف با: ۲۶ جمادی الاول ۱۴۴۷

موضوع جزئی: آیه ۶۲ - مفردات آیه - ۳. «صابئین» - قرائت «صابئین» - معنای «صابئین» -

احتمال اول و دوم - تفسیر آیه - مطلب اول: معنای «ان الذین آمنوا» - احتمالات پنج گانه - جلسه: ۱۵

احتمال اول، دوم و سوم

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

۳. «صابئین»

بحث در مفردات آیه ۶۲ بود؛ یکی از واژه‌هایی که در این آیه مورد استفاده قرار گرفته و نیازمند توضیح است، کلمه «صابئین» است. آیه این بود: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ»؛ بقیه کلماتی که در این آیه به کار رفته، واضح است و نیاز به توضیح ندارد. در مورد صابئین، هم از حیث قرائت و هم از حیث معنا اختلاف است.

قرائت «صابئین»

از نظر قرائت، به چهار گونه قرائت شده است:

۱. صابئین یا صابئون؛ همین لفظی که در این آیه هم به کار رفته با «ء» و بعد از آن هم با «ی» یا «و»؛ این قرائت معروف است.

۲. صابین؛ برخی مثل نافع و شیبیه و ظهیری، صابین قرائت کرده‌اند.

۳. در برخی موارد «صابون» هم قرائت شده است؛ یعنی می‌توانیم بگوییم «ی» تارة به صورت ساکن قرائت شده و آخری به صورت مضموم.

۴. قرائت چهارم، صابیین است؛ یعنی به جای «ء» از «ی» استفاده شده است. اینکه «ء» را ترک کرده‌اند و به آنجای آن «ی» آورده‌اند، وجوهی برای آن گفته که ما وارد آن نمی‌شویم؛ اگر خواستید می‌توانید به منابع آن مراجعه کنید. یک وقت می‌گوییم «صابین» و یک وقت می‌گوییم «صابیین»؛ مثلاً گفته‌اند علت اینکه «ء» را ترک کرده‌اند، این است که ریشه آن «صبا یصبو» بوده به معنای مال، یعنی مال یمیل، اذا مال الی الشیء یقال صبا؛ اگر میل به چیزی پیدا کند، تعبیر صبا به کار می‌برند.

معنای «صابئین»

در مورد منشأ اشتقاق و به تبع آن معنای این واژه هم اختلاف پدید آمده است. قبل از اینکه به منشأ اشتقاق و معنای این آیه بپردازیم، اشاره به یک نکته لازم است و آن اینکه بین علما و برخی مفسران اختلاف است در اینکه این یک کلمه عربی است یا نه.

احتمال اول

آلوسی در روح المعانی به برخی نسبت داده که این کلمه غیر عربی است.^۱ در لغت‌نامه دهخدا هم ریشه این لغت را غیرعربی دانسته؛ ماده «ص، ب، ع» به معنای فرو رفتن در آب که منظور همان غسل تعمید است که مسیحیان انجام می‌دادند، این کلمه

۱. روح المعانی، ج ۱، ص ۴۴۱.

به زبان عربی که منتقل شده «ع» از آن ساقط شده و تبدیل به «صابی» شده است؛ مثلاً باید گفته می‌شد «صابعی» اما گفته‌اند «صابی». صابی مفرد است؛ صابین جمع آن است و ریشه آن هم طبق آنچه که در لغت‌نامه دهخدا آمده^۱ همین است. این یک احتمال که یک کلمه غیر عربی است.

احتمال دوم

یک احتمال هم اینکه این کلمه عربی است، منتها کسانی که می‌گویند کلمه عربی است، در ریشه اشتقاق با هم اختلاف دارند. ۱. بعضی آن را مشتق از صبا می‌دانند، یعنی مهموز اللام؛ صبا به معنای خروج است؛ صابئی به معنای کسی است که از دینی خارج و به دین دیگر درآمده است. صابئین یعنی خارج شدگان از یک دین به سوی دین دیگر.

۲. گروهی هم معتقدند این مشتق از صبا که معتل اللام است، به معنای میل پیدا کردن؛ همین که الان ذکر کردیم که قرائت بعضی‌ها این چنین است و گفته‌اند «ء» در آن ترک شده به خاطر اینکه صبا یصبو به معنای «مال» شده است. بنابراین از کسانی که این واژه را یک واژه عربی می‌دانند، برخی می‌گویند مشتق از صبا و معنایش هم میل پیدا کردن است. چون صابئین کسانی بودند که به زعم خودشان به دین خدا میل پیدا کرده‌اند.

این دو احتمال بنابر اینکه این واژه عربی باشد.

۳. یک احتمال دیگری هم برای منشأ اشتقاق صابئین گفته شده و آن اینکه اساساً صابئین یعنی منسوب به صاب فرزند ادریس پیامبر^۲ البته در این صورت اینکه این عربی است یا غیرعربی، خیلی معلوم نیست؛ این ممکن است یک واژه عربی محسوب شود یا ممکن است یک واژه غیرعربی باشد. این چندان معلوم نیست.

علی‌ایحال در مورد صابئین این چند احتمال وجود دارد.

تفسیر آیه

تقریباً آنچه که پیرامون مفردات آیه لازم بود ذکر شود، بیان کردیم. حالا باید سراغ تفسیر آیه بیایم.

آیه در واقع یک موضوع دارد و یک محمول؛ «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ». چند گروه را نام می‌برد؛ کسانی که ایمان آورده‌اند، یهودیان، نصرانی‌ها و صابئین. بعد می‌گوید کسانی که به خدا و روز قیامت ایمان آورده‌اند و عمل صالح انجام داده‌اند، اینها چنین پاداشی دارند و چنین آثاری برای آنها ثابت است. این چند گروهی که در اینجا از آنها نام برده شده، یعنی کسانی که ایمان آوردند در کنار یهودیان و نصرانیان و صابئین قرار داده شده؛ بعدش دوباره می‌گوید «مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ». اگر «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا» به معنای ایمان آورندگان باشد، معلوم است منظور ایمان آورندگان به خدا و روز جزا است؛ اینجا چرا دوباره می‌گوید «مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ»؟

مطلب اول: معنای «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا»

در مورد «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا» باید این را بگوییم که این «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا» غیر از آن «مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ» است. چاره‌ای نداریم که به این ملتزم شویم که «آمَنُوا» در اینجا اشاره به یک معنایی غیر از «مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ» دارد. چند احتمال

۱. لغت‌نامه دهخدا، ص ۱۲۹۹۰.

۲. تفسیر مواهب الرحمن، ج ۱، ص ۳۰۱.

برای «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا» ذکر کرده‌اند که منظور از آن در اینجا چیست. ما این احتمالات را می‌گوییم و بعد ان شاء الله بررسی می‌کنیم که مقصود در اینجا چیست.

احتمالات پنج‌گانه

احتمال اول

اینکه منظور الذین آمنوا قبل بعثة النبی(ص) به عیسی؛ کسانی که قبل از بعثت پیامبر(ص) ایمان آورده‌اند به عیسی مسیح در عین اینکه از خرافات و اباطیل یهود برأت داشتند؛ یعنی یهود را قبول نداشتند و قبل از پیامبر(ص) به حضرت عیسی معتقد بودند، آن هم به عیسی غیر محرف. به یهود محرف و مسیحیت محرف اعتقاد نداشتند؛ حرف‌های باطل آنها را قبول نداشتند؛ آموزه‌های اصیل دینی مسیحیت را پذیرفته بودند. چون وقتی که مسیح آمد، به او معتقد شدند، آن هم براساس آموزه‌های صحیح. در برخی از تفاسیر کسانی را نام می‌برند که مثلاً سلمان فارسی، ابوذر غفاری، ورقه بن نوفل، قیس بن ساعده، اینها کسانی بودند که اینطور بودند؛ یعنی انسان‌های خوبی که آن موقع به این شکل بودند، طبیعتاً اینها غیر از نصاری و یهود و صابئین محسوب می‌شدند؛ یعنی یک دسته مستقل و جدا از آنها بودند.

احتمال دوم

احتمال دوم اینکه «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا» اشاره به منافقین دارد؛ یعنی ان الذین آمنوا بحسب اللسان دون القلب؛ یعنی کأن آیه می‌گوید منافقین و یهودیان و نصرانی‌ها و صابئین، هؤلاء المبطلون، آن وقت هر کسی از این باطل‌ها و از این چهار دسته، «مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ...».

احتمال سوم

احتمال سوم اینکه «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا» ای ان الذین آمنوا بمحمد(ص) فی الماضي؛ یعنی مؤمنین گذشته؛ کسانی که به پیامبر(ص) ایمان آوردند. بعد «مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ» اشاره به مستقبل دارد؛ یعنی آن کسانی که در گذشته ایمان آوردند، چنانچه بر ایمان خود ثابت قدم بمانند و استمرار در ایمان و عقیده داشته باشند، فلهم کذا.

بحث جلسه آینده

دو احتمال دیگر باقی مانده که آنها را ذکر خواهیم کرد و سپس باید بررسی کنیم و ببینیم کدام یک از این احتمالات قابل قبول است؟

«والحمد لله رب العالمین»